

Ἡ Δημοκρατία με ἀπλᾶ λόγια

Γράφει μερικά σωστά πράγματα στα όμο-
τιπλα άρθρα του («Καθημερινή» 22 - 26 Αύ-
γούστου) ο παλιός καθηγητής μου της Φιλο-
σοφίας του Δικαίου και σημερινός θεωρητι-
κός της ΕΡΕ κ. Κ. Τσάτσος, για να τα δια-
ψτρέψει όμως στο τέλος και να βγάλει τα
ανάποδα συμπεράσματα. Ένα από τα σωστά
είναι και η γενική του διαπίστωση, ότι «η
δημοκρατία των μέσων του 20ού αιώνα δεν
μπορεί να είναι η δημοκρατία των μέσων του
19ου αιώνα». Αμέσως, όμως, πηδάει κ' έδω
από το σωστό στο ανάποδο, στο ότι δηλ. «η
δημοκρατία ή σύγχρονη, για να ζήσει, πρέ-
πει εν όνόματι των βασικών της α-
ρχών να άμυνθεί άποτελεσματικά έ-
ναντίον της μεγαλύτερης άπειλής που γνώ-
ρισε ποτέ, του κομμουνισμού» (Οι ύπογραμμί-
σεις είναι του ίδιου του κ. Τσάτσου). Και
αυτή η «άποτελεσματική άμυνα», όπως δια-
γράφεται σε γενικές γραμμές στα άρθρα του
αυτά, και όπως έχει γίνει γνωστή από την
όλη πολιτεία και πολιτικογραφία του άνδρός,
δεν είναι τίποτ' άλλο παρά η άρνηση και η
κατάλυση της δημοκρατίας. Προχωρούμε στην

απόδειξη, παίρνοντας μία - μία τις «θέσεις»,
που εκθέτει ο κ. Τσάτσος στα άρθρα του αυτά.

I

Κι άς αρχίσουμε από την ελλειψία, που
κατά τον άρθρογράφο μας πρέπει να στηρί-
ξει τη λειτουργία της δημοκρατίας, και που
παραδιάζεται συστηματικά και προγραμματι-
σμένα από τον κομμουνισμό: «Ο κομμουνι-
σμός στις χώρες, όπου δεν έπεκράτησε, άλλα
διακηρύττει και άλλα επιδιώκει. Ποτέ το πο-
λιτικό ψεύδος δεν είχε άναχθεί κατά τρόπο
συστηματικό και τόσο πάγιο σε μέθοδο πολι-
τικής επικρατήσεως. Είναι φανερό, πως ο κομ-
μουνισμός παραδιάζοντας έτσι προγραμματι-
σμένα αυτόν τον βασικόν όρο ήθικής τάξεως,
έρχεται και από αυτόν τον δρόμο, σε σύγ-
κρουση, προς την ουσία της άληθινής δημο-
κρατίας». Ο κομμουνισμός «κατασκευάζει μια
ψευδεπίφραση δημοκρατίας, ενώ κατά βάθος ά-
ποβλέπει σε ένα όλιγαρχικό πολίτευμα». Θέ-
λει να είπει δηλ., ότι ο κομμουνισμός παρου-
σιάζεται υπέρμαχος της δημοκρατίας, ενώ έ-
πιδιώκει την κατάλυσή της και την έγκαθί-
δρουση της δικτατορίας του προλεταριάτου.

Θά θέλαμε να προβάλουμε το άπλοϊκό ρώ-
τημα: ποιός είναι εκείνος που επνόησε και
καθιέρωσε και αυτόν ακόμα τον όρο της «δι-
κτατορίας του προλεταριάτου»; Δεν είναι ο
κομμουνισμός και ο ίδρυτής του, ο Μάρξ;
Και τότε έπαψε ο κομμουνισμός να διακηρύτ-
τει ότι άποβλέπει στη δικτατορία του προλε-
ταριάτου, σαν μεταβατική βέβαια πολιτική
μορφή προς τη σοσιαλιστική δημοκρατία; Α-
κόμα και στα πιο πρόσφατα έπίσημα κομμουν-
ιστικά κείμενα, τη Διακήρυξη και τη Δήλω-
ση της Μόσχας του 1957 και 1960, γίνεται
ρητή αναφορά στη δικτατορία του προλετα-
ριάτου. Πού λοιπόν υπάρχει το «ψεύδος» από
μέρους του κομμουνισμού; Ο κομμουνισμός
δεν έκρινε ποτέ τους σκοπούς του και έδωσε
έτσι ο ίδιος τα καλύτερα όπλα στους άντι-
πάλους του για να τον χτυπήσουν. Και βέβαια,
οι αντίπαλοί του δεν έχασαν ποτέ την εύκαι-

και δεν παρουσιάζει καμιά διαφορά ρατσι-
στική.

Τα στοιχεία που μάς δίνει η όδοντολογία
είναι δυνατό να χρησιμέψουν όχι μόνο στις
ιστορικές και στις βιολογικές έπιστήμες. Το
ίδιο μπορεί να φανούν χρήσιμα και στην ια-
τροδικαστική. Για τη σωστή διεξαγωγή της
ανάκρισης συχνά είναι άπαραίτητο να καθο-
ρίσουμε το γένος και την ήλικία ενός πτώμα-
τος από το κρανίο του. Η άνατομία των δον-
τιών βοηθάει να προσδιορίσουμε την ήλικία,
τη ράτσα και κατά ένα μέρος και το γένος.
Μερικές φορές τα στοιχεία αυτά μπορεί να
είναι άποφασιστικά για την έξακρίβωση της
ταυτότητας του έγκληματία είτε και του θύ-
ματος.

Μετάφρ.: ΣΤΑΘΗ Ι. KANNABOT, Ιατρού

ρία να διατυμπανίσουν σε όλους τους τόνους και με όλα τα μέσα τους σκοπούς του αυτούς και να προσπαθήσουν να ξεσηκώσουν σταυροφορίες και ιερούς πολέμους έναντίον τους. Σ' όλα αυτά αδιαφόρησε και ίσα-ίσα αγωνίστηκε με πείσμα να κρατηθεί ασυμβίβαστα και απαρασάλευτα στην ιδεολογική του καθαρότητα, κι αυτή δεν έπαψε να τη διακηρύττει με την πιο επικίνδυνη για τον ίδιο ειλικρίνεια. "Αν μ' όλα ταύτα ή έπιρροή του απλώθηκε και απλώνεται ολοένα περισσότερο, ή αίτια πρέπει να αναζητηθεί αλλού και όχι στο ανύπαρκτο «ψευδος» του.

Τους αντιπάλους του όμως σκανδαλίζει ή επίμονη από μέρους του κομμουνισμού υπεράσπιση και διεκδίκηση της δημοκρατίας και των δημοκρατικών θεσμών «στις χώρες, όπου δεν έπεκράτησε». 'Αλλά ή θέση του κομμουνισμού σ' αυτό το ζήτημα είναι εύεξηγητη και εύνοητη: ή αριότητα και ή τέλεια λειτουργία της δημοκρατίας στις τέτοιες χώρες είναι άμεση και ζωτική ανάγκη γι' αυτόν. Του εύκολύνει τον ιδεολογικόν αγώνα, την κίνηση και την οργάνωσή του, τον λευτερώνει από τις δυσκολίες και τους κινδύνους της παρανομίας, προωθεί μ' ένα λόγο την τελική επιτυχία του. Αυτό βλέπουν οί αντίπαλοί του και για να τον αντιμετωπίσουν σοφίστηκαν να καταργήσουν ή — τουλάχιστον — να νοθήψουν τη δημοκρατία! "Ετσι φτάσαμε σ' αυτόν τον τραγέλαφο: 'Ο κομμουνισμός, που τάχα θέλει να καταργήσει τη δημοκρατία, καταλήγει να είναι ο πιο ειλικρινής συμπαραστάτης της και οί άλλοι, που θέλουν να τη διατηρήσουν, καταντούν να είναι οί πιο άσπονδοι υπονομευτές της! Μπορεί να έχει ο κομμουνισμός την πασίγνωστη άποψη για τη δικτατορία του προλεταριάτου, όταν και αν καταλάβει την έξουσία, σήμερα όμως και μέχρι τότε, έχει κάθε συμφέρον να λειτουργεί άμεμπτα ή δημοκρατία. Είναι έτσι ειλικρινέστατος στις σημερινές επιδιώξεις του, και ταυτόχρονα, αποτελεσματικότετος μοχλός για τον τέλειο και άψογο εκδημοκρατισμό. Οί αντίπαλοί του, όμως, τί είναι; Με την πρόφαση να σώσουν τη δημοκρατία από τον μελλοντικό κίνδυνο της προλεταριακής δικτατορίας, γίνονται σήμερα οί υποστηρικτές των πιο αντιδημοκρατικών μεθόδων και μέτρων — από τους άπλους «αυτοπεριορισμούς» μέχρι τον άνοιχτό φασισμό. Και ζητούν από τον λαό να ζήσει σήμερα χωρίς δημοκρατία, για να απολάβει τη μελλοντική και άβέβαιη ολοκλήρωσή της. Οί κομμουνιστές, αντίθετα, θέλουν να ζήσει ο λαός σήμερα την πιο ολοκληρωμένη δημοκρατία, για να τον οδηγήσουν κάποτε — αν και όταν το θελήσει ο ίδιος — στη δικτατορία του προλεταριάτου. Κ' ύστερα άπορούν, γιατί ο λαός προτιμάει το φωτεινό παρόν, που του δίνει χειροπιαστά ο κομμουνισμός, από το νεφελώδικο μέλλον, που του υπόσχονται οί αντίπαλοί του!

Οί κύριοι αυτοί δεν θέλουν να καταλάβουν πως όποιος αγωνίζεται για την ολοκλήρωση και όχι για τον περιορισμό της δημοκρατίας,

αναπόφευγα γίνεται και αυτός δημοκράτης. Γιατί ή ολοκλήρωση της δημοκρατίας τί σημαίνει; σημαίνει έλευθερία κίνησης και προπαγάνδας για όλες τις ιδέες, και για τον κομμουνισμό και για τον αντικομμουνισμό. 'Ο δεύτερος, που βέβαια μπορεί να εργάζεται και χωρίς τη δημοκρατία, δεν έμποδίζεται από τη δημοκρατία να ξετυλίξει όλη την προπαγάνδα του και να πολεμήσει τον κομμουνισμό κραδαινοντας τον μελλοντικό κίνδυνο από δαυτον. "Ενα μόνο δεν μπορεί με την άληθινή δημοκρατία: να μεταχειρίζεται όλες αυτές τις σκοτεινές μέθοδες της συγκαλυμμένης ή άπροκάλυπτης βίας, της άπάτης, της ύποκρισίας και της αυθαιρεσίας, που τόσο του είναι άγαπητές και πρόχειρες. 'Η δημοκρατία ζητάει πράγματι ειλικρίνεια και όσοι την αποφεύγουν ή έχουν συμφέρον να την αποφύγουν, δεν τά πάνε καλά με τη δημοκρατία.

"Οποιος αγωνίζεται για την ολοκλήρωση της δημοκρατίας, καταλήγει αναπόφευγα να υποταχθεί και αυτός στη δημοκρατική διαδικασία. Κι αυτό έκανε ο κομμουνισμός εκεί όπου πράγματι λειτουργεί ή δημοκρατία: έγινε κοινοβουλευτικό κόμμα, αγωνίζεται για την επικράτησή του στις εκλογές και, παρ' όλες τις θεωρητικές επιφυλάξεις του, περιμένει ουσιαστικά την έξουσία από τη δημοκρατική διαδικασία. Και όταν πάρει την έξουσία δημοκρατικά, είναι ζήτημα αν θά μπορέσει πιά να εφαρμόσει τη δικτατορία του προλεταριάτου στη θεωρητική μορφή της: χάρη στην έμπεδωμένη δημοκρατική συνείδηση ή δικτατορία αυτή, αν εφαρμοστεί, θά είναι πολύ πιο δημοκρατική απ' ό,τι ήταν στις χώρες, όπου ή έξουσία κατακτήθηκε αντιδημοκρατικά. "Όπως και να 'ναι, όμως, ο αντικομμουνισμός έχει όλη τη δυνατότητα να καταγγέλλει τον κομμουνισμό για τις αντιδημοκρατικές αυτές επιδιώξεις του, να προπαγανδίζει και να έκφοβίζει τον λαό απέναντί του και να απολαμβάνει το μέγα όφελος, ότι — ανεξάρτητα από κάθε άλλο αποτέλεσμα — έχει αποτρέψει τον κομμουνισμό από την επαναστατική διεκδίκηση της έξουσίας.

"Όλα αυτά δεν είναι λόγια: στα τελευταία κομμουνιστικά κείμενα του 1957 και του 1960, που μνημονέψαμε παραπάνω, γίνεται ρητή άποδοχή της άποψης, ότι ή έξουσία μπορεί να κατακτηθεί σε όρισμένες χώρες και με δημοκρατικά μέσα. Αυτό είναι μια παραχώρηση στη δημοκρατία, που ποτέ δεν είχε γίνει ως τά τώρα από τον επίσημο κομμουνισμό. 'Ο ίδιος ο Μάρξ είχε υπαινιχθεί κάτι τέτοιο για την 'Αγγλία και την 'Ελβετία, αλλά το νεώτερο — μετά την 'Οχτωβριανή 'Επανάσταση — κομμουνιστικό κίνημα το είχε άγνοήσει. Και κάτι άλλο ακόμα: στη συνδιάσκεψη της Μόσχας του 1957 είχε προταθεί και είχε περιληφθεί στο αρχικό σχέδιο της Διακήρυξης και ή εγκατάλειψη της δικτατορίας του προλεταριάτου, που τελικά αποσύρθηκε ύστερα από την έντονη αντίδραση του Κινεζικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Τί σημαίνει αυτό; σημαίνει ότι τά κομμουνιστικά κόμματα των δημο-

κρατικῶν χωρῶν, ὅσα κινιοῦνται σὲ πραγμα-
τική δημοκρατία καὶ ἀγωνίζονται γι' αὐτήν,
ἔχουν βαθύτατα ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὸ δημοκρα-
τικὸ πνεῦμα καὶ ὁδηγοῦνται σὲ δημοκρατικὴ
ἀναπροσαρμογὴ τῶν καθιερωμένων τους θέ-
σεων. Ἀντίθετα, τὰ κόμματα τῶν χωρῶν, ποὺ
δὲν γνώρισαν τὴ δημοκρατία, μένουν ἀμετα-
κίνητα στὴν ἀνάγκη τῆς δικτατορίας τοῦ προ-
λεταριάτου — γιατί, ἀπλούστατα, ἔχουν νὰ ἀν-
τιμετωπίσουν τὴ δικτατορία τῆς ντόπιας τους
κεφαλαιοκρατίας καὶ δὲν ἔχουν ἄλλο μέσο νὰ
τὴ χτυπήσουν, παρὰ τὴ δικτατορία τοῦ προ-
λεταριάτου.

Γιατί, λοιπόν, δυσπαστοῦν οἱ ἀντικομμουνι-
στὲς πρὸς τὴ δημοκρατία καί, ὅταν βλέπουν
τὸν κομμουνισμό νὰ τὴν ὑποστηρίζει, αὐτοὶ
στρέφονται ἐναντίον της; Διότι εἶναι ἰδιοτε-
λεῖς: τὴ δημοκρατία τὴ θέλουν γιὰ νὰ τοὺς
ἐξασφαλίσει ἀπὸ τὸν ταξικὸ τους ἀντίπαλο,
καὶ μόνο ὅσο νομίζουν ὅτι τοὺς ἐξασφαλίζει
ἀπὸ δαῦτον, τὴν ὑπερασπίζονται. Ἡ δημο-
κρατία ὅμως σημαίνει ἀνιδιοτέλεια: σημαίνει
νὰ ἀποδέχεσαι τὸ ἐνδεχόμενο, πῶς ὁ ἀντίπα-
λός σου μπορεῖ κάποτε νὰ κερδίσει τὴν ἐμπι-
στοσύνη τοῦ λαοῦ καὶ νὰ πάρει αὐτὸς τὴν ἐ-
ξουσία. Αὐτὸ ὅμως μπορεῖ νὰ τὸ ἀποδέχονται
γιὰ τὸν στενὰ κομματικὸ τους ἀντίπαλο μέσα
στὸ ἀστικὸ στρατόπεδο — κι αὐτὸ μὲ χίλιες
δυσκολίες καὶ στρεψοδικίες — δὲν θέλουν ὅ-
μως ποτὲ νὰ τὸ ἀποδεχτοῦν γιὰ τὸν ταξικὸ
τους ἀντίπαλο, τὸν κομμουνισμό. Σεληνιάζον-
ται καὶ ποὺ τὸ σκέφτονται. Κι ὅχι τόσο γιὰ
τὶς δικτατορικές τάσεις του κ.τ.τ. — αὐτὰ εἶ-
ναι καρυκεύματα γιὰ τὰ φερέφωνα τῶν πρα-
γματικῶν ἀφεντικῶν — ὅσο γιὰ τὸν θανάσιμο
κίνδυνο ποὺ ἀπειλεῖ αὐτὰ τὰ πραγματικὰ ἀ-
φεντικά: τὰ μονοπώλια, τὰ τράστ, τοὺς ἀδυ-
σαλέους κύκλους τοῦ πλούτου καὶ τοῦ συμφέ-

ροντος μ' ἓνα λόγο.

Δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸν κομμουνισμό.
Ἀγωνίζεται γιὰ τὴ δημοκρατία, μολονότι ξέ-
ρει ὅτι αὐτὴ δίνει ὄχι μόνο τὶς ἴδιες, ἀλλὰ καὶ
πολὺ μεγαλύτερες εὐκαιρίες στὸν ἀντίπαλό
του. Ἀποδέχεται ὅμως τὸ ἐνδεχόμενο νὰ ἐξα-
κολουθεῖ αὐτὸς ὁ ἀντίπαλος νὰ σφετερίζεται
τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐπιβραδύ-
νει τὸν σχηματισμὸ κομμουνιστικῆς πλειοψη-
φίας. Καὶ στὴν πραγματικότητα, ἔχει γίνει
αὐτὸ στὶς δημοκρατικές χώρες. Ἔχει ὅμως
τὴν τόλμη — καὶ τὴν ἀρετὴ — ὁ κομμουνισμὸς
νὰ τὸ ἀποδέχεται αὐτὸ τὸ ἐνδεχόμενο, ὅταν
ἀγωνίζεται γιὰ τὴ δημοκρατία. Κ' ἔχει ἐμπι-
στοσύνη καὶ στὸν ἑαυτό του καὶ στὸ λαό, ὅτι
χρησιμοποιώντας τὶς δημοκρατικές ἐλευθερίες
γιὰ νὰ ξεσκεπάσει καὶ νὰ καταγγέλλει τὴν ἐκ-
μετάλλευση, τὸ ἔγκλημα, τὴν ἀπάτη καὶ τὴν
ψευτιά τῆς κυρίαρχης τάξης, θὰ κερδίσει μιὰ
μέρα — ὅσο μακρινὴ καὶ νὰ 'ναι, τὴν ψυχὴ
τοῦ λαοῦ ὁλόκληρου. Τί θὰ κάμει τότε μὲ τὴ
δημοκρατία, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Μποροῦν οἱ
ἀντίπαλοί του νὰ τὸν καταγγέλλουν ὅσο θέ-
λουν καὶ νὰ «διαφωτίζουν» τὸ λαὸ γιὰ τὰ
τοτινὰ του σχέδια, ποὺ δὲν τὰ 'κρυψε ποτὲ
ὁ ἴδιος, δὲν μποροῦν ὅμως οὔτε νὰ τοῦ ἀμφι-
σβητοῦν τὴν εἰλικρίνεια τῶν σημερινῶν ἀγώ-
νων του, οὔτε νὰ καταργοῦν ἢ νὰ νοθεύουν
αὐτοὶ τὴ δημοκρατία σήμερα, γιὰ νὰ μὴ τὴν
καταργήσῃ ἢ τὴ νοθέψῃ ὁ κομμουνισμὸς αὔ-
ριο. Θέλει «ἀρετὴν καὶ τόλμην» ἢ Ἐλευθερία,
ἀλλὰ καὶ ἡ Δημοκρατία!

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΟΤΡΙΩΤΗΣ

Σημ.: Ὁ χρόνος δὲν ἐπέτρεψε μιὰν ὁλό-
πλευρη ἀνάλυση τοῦ θέματος, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ
στὸ ἐπόμενο τεῦχος.

Τὰ καινούρια μαθηματικά καὶ τὸ διδακτικὸ ἐγχειρίδιό τοῦ Ὑπουργείου

Ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας δόθηκε στοὺς
μαθητὲς τῆς πρώτης τάξης ὁρισμένων Γυμνα-
σίων τῆς χώρας, τὸ βιβλίο: «Πειραματικὴ
Διδασκαλία τῶν Μαθηματικῶν εἰς τὴν πρῶ-
την βαθμίδα τῶν Γυμνασίων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο
φυσικὰ πρόκειται νὰ μελετοῦν οἱ μαθητὲς τὰ
μαθηματικά τους.

Θὰ κάνω ὁρισμένες παρατηρήσεις καὶ κρί-
σεις γιὰ τὸ περιεχόμενον, τὴ μορφή του καὶ
τὸν τρόπο διδασκαλίας τῆς ὕλης τῶν μαθη-
ματικῶν, ποὺ περιέχεται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον.
Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς ἔγιναν σὲ πάνω ἀπὸ
δέκα μαθητὲς διαφόρων Γυμνασίων τῆς Ἀθή-
νας. Μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἀντιπαρατήρηση πῶς
δὲν μποροῦν νὰ βγοῦν συμπεράσματα ἀπὸ
καθυστερημένους μαθητὲς γιὰ τὴν ἐπιτυχία,
ὅπως διατυμπανίζεται, τοῦ πειράματος ἢ
τὴν ἀποτυχία. Ἡ προκαταβολικὴ ἀπάντηση
εἶναι πῶς οἱ μαθητὲς αὐτοὶ μὲ μιὰ σωστή

καὶ ψυχολογημένη διδασκαλία καὶ ἄσκηση
διακρίθηκαν σὲ σημεῖο ὥστε νὰ χαρακτηρι-
στοῦν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς «μαθηματικὰ μυα-
λά» (ὅπως συνήθως λέγεται) ἀπὸ τοὺς κα-
θηγητὲς τους.

Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ κάνω γνωστὲς
τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς, ὥστε, σὰν ἐκπαι-
δευτικός, νὰ βοηθήσω ὅσο μπορῶ, τὴν ἄνο-
δο τῆς Παιδείας στὸν τόπο μας σ' αὐτὴ τὴν
περίοδο τῆς μεταρρυθμιστικῆς προσπάθειας.
Ἀπέχω πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπικριτικὴ διάθεση
καὶ διαπνέομαι ἀπὸ βαθύτατο σεβασμὸ πρὸς
τοὺς συντάκτες του, ποὺ πρέπει νὰ ἰδοῦν στὸ
παρὸν μιὰ καλὴ πρόθεση καὶ μόνον.

Ἡ ἔκδοσις ἑνὸς διδαχτικοῦ ἐγχειριδίου ἀ-
παιτεῖ ὁρισμένες προϋποθέσεις: 1) Τὴν ἐπι-
στημονικὴ γνώση τῶν θεμάτων ποὺ διαπρα-
γματεύεται, γιατί εἶναι ἐγκληματικὸ νὰ με-
ταφυτεύονται λαθεμένες γνώσεις στοὺς νέους

άνθρώπους που μ' έμπιστοσύνη κι ένθουσιασμό δέχονται καί άφομοιώνουν τὸ περιεχόμενο. Καί 2) τὴ σωστὴ μέθοδο, μὲ τὴν ὁποία θὰ γραφοῦν οἱ γνώσεις, καί ἡ ὁποία πάλι προϋποθέτει τὸν ψυχολογικὸ καί διδαχτικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ συγγραφέα, καθὼς καί τὴν παιδαγωγικὴ του κατάρτιση.

Βασικὰ ὁ συγγραφέας τοῦ διδαχτικοῦ βιβλίου πρέπει πάντα νάχει στὸ νοῦ του:

1) Ποιό εἶναι τὸ μορφωτικὸ ἰδανικὸ τῆς ἐποχῆς σχετικὰ μὲ τὴ στενότερη πατρίδα μας, ἀλλὰ καί γενικὰ μὲ τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη.

2) Ποιοί θὰ εἶναι οἱ μετουσιωτὲς τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου, ὥστε αὐτὸ νὰ ὁδηγεῖ τὸν νέο στὴν πραγμάτωση τοῦ ἰδανικοῦ.

3) Σὲ ποιούς (ἡλικία, κοινωνικὸ περιβάλλον, παράδοση κλπ.) ἀπευθύνεται τὸ βιβλίο αὐτό.

Ἄλλ' αὐτὰ κυρίως πρέπει νὰ εἶναι καί ὁ γνώμονας ἐκείνου ποὺ τὸ κρίνει.

Ποιό πρέπει νὰ εἶναι τὸ μορφωτικὸ ἰδανικὸ μας σήμερα;

Τὸ Ἑλληνικὸ Σύνταγμα μὲ τὸ ἄρθρο 16 καθορίζει:

«...Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα μέσης καί στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἡ διδασκαλία ἀπυσκοπεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν καί πνευματικὴν ἀγωγήν καί τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ».

Ὁ τέως Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί σεβαστὸς μου δάσκαλος κ. Παπανούτσος στὴ Γενικὴ διάσκεψη τῆς Οὐνέσκο καθόρισε ἔτσι τοὺς σκοποὺς τῆς παιδείας: «...ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα σχολεῖο καὶ νοῦργιο γιὰ νὰ μορφώσωμε ἓνα νέο τύπο ἀνθρώπου, ἐκείνον ποὺ θὰ στέκεται στερεὰ ἀπάνω στὴ σύγχρονη κοινωνικὴ πραγματικότητα καί ταυτόχρονα θὰ πάρη στὰ σοβαρὰ τὸ πεπρωμένο του, σὰν παιδὶ τῆς πατρίδας του καί πολίτης τῆς οἰκουμένης...».

Τὸ Σύνταγμα μὲ τὴ νομικὴ του διατύπωση βάζει ἓνα ἀλλοιῶτικο ἰδανικὸ, ἀλλὰ τὸ θέμα μας ἐδῶ δὲν εἶναι αὐτό. Πάντως ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νὰ πατήσῃ γερά, σὰν Ἀνταῖος, τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα, νὰ νοιώσῃ βαθιὰ τὴ διαδικασία τὴν ὁργανωτικὴ τῆς κοινωνίας, ὅχι μονάχα νὰ συμμετέχει στὴν παραγωγή, ἀλλὰ νὰ γίνῃ ἄξιος νὰ διαμορφώνει πρὸς τὸ καλύτερο αὐτὴν τὴν πραγματικότητα. Νὰ γίνῃ ἓνα δημιουργικὸ μέλος, ποὺ κάθε στιγμὴ νὰ κατανοεῖ τὰ νοήματα τῆς ἐποχῆς, νὰ γίνεταί ὁ φορέας τῶν προοδευτικῶν ἰδεῶν καί ἀξιῶν καί ὁ μαχητὴς ποὺ θὰ δώσει τὴν πνοή του τὴν ὕστερη γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ πιστεύω του. Νὰ εἶναι ὁ ὁδηγητὴς στὸ δρόμο τῆς προκοπῆς καί τῆς ἀνόδου. Κι αὐτὰ ὅχι μονάχα στὴ στενότερη πατρίδα. Γιατὶ ἡ χώρα μας δὲν εἶναι νησὶ ἀπομονωμένο ἀπ' τὸν κόσμον. Γύρω της

κι ἄλλοι λαοὶ χτίζουν κι αὐτοὶ τὸν πολιτισμὸ τους. Δὲν θὰ τοὺς ἰδοῦμε μὲ μίσος, μὰ μὲ ἀγάπη καί ἀνθρωπισμό. Ὁ χωρισμός, ἡ ἀπόσταση θὰ μᾶς ζημιώσει, ἐνῶ ἡ ἀδελφότητα καί ἡ ψυχικὴ γειτονία θὰ μᾶς ὠφελήσει. Καί γύρω ἀπὸ τὴ χώρα μας εἶναι τώρα καί ἡ Χιλή καί τὸ Κογκὸ κι οἱ Φιλιππίνες. Τόσου ἐκμηδενίστηκαν οἱ ἀποστάσεις.

Ποιοί οἱ μετουσιωτὲς, οἱ «ἐμφυτευτὲς» τῶν γνώσεων τοῦ βιβλίου; Ὅλες οἱ ἡρωϊκὲς μορφὲς τῶν δασκάλων, ποὺ «λυώνουν δίνοντας φῶς» κατὰ τὸν Κοραή, ἐξοπλισμένες μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση καί τὴν ψυχολογικὴ καί παιδαγωγικὴ κατάρτιση, θὰ μετουσιώσουν τὴ γνώση, μὲ δυναμισμό ψυχικόν, μὲ ὁρμὴ δημιουργικὴ, ὥστε στὸ πρόσωπο τῶν μαθητῶν νὰ πραγματωθεῖ τὸ ἰδανικὸ τῆς παιδείας ἐπιτυχέστερα.

Οἱ λειτουργοὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσης ὕστεροῦν στὴν ἐπιστημονικὴ κατάρτιση, στὴν εἰδίκευση, πλεονεκτοῦν ὁμως στὴν παιδαγωγικὴ κατάρτιση, τὴν ψυχολογικὴ καί τὴ διδαχτικὴ, γιατί ἡ ἰδιόρρυθμὴ φύση τῆς ἀποστολῆς τοὺς ἀλλάζει καί τὴν προπαρασκευή τοὺς μὲ τὴν μελέτη τῆς ψυχολογίας, διδακτικῆς καί παιδαγωγικῆς, καθὼς καί μὲ τὴν πρακτικὴ ἐξάσκηση καί τὴν ἀναστροφή μὲ τοὺς μικροὺς μαθητὲς. Αὐτοὶ προβληματίζονται περισσότερο μεθοδικὰ γιατί ἡ ἀξία καί ἡ ἀνάγκη μεθοδικότητος εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογη πρὸς τὴν ἡλικία τῶν μαθητῶν.

Πρέπει νὰ δεχτοῦμε πῶς εἶναι ἱκανότεροι δάσκαλοι καί λιγότερο ἐπιστήμονες. Γιὰ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Μέσης τίποτε σχεδὸν δὲν κάνει τὸ Πανεπιστήμιο. Τὸ ἂν γίνονται ἐπιστήμονες εἶναι ἄλλο θέμα. Ἀλλὰ ἐφόσον προορίζονται γιὰ δάσκαλοι, πρέπει νὰ ἐφοδιάζονται μὲ τὶς εἰδικὲς γνώσεις, διδακτικὲς μεθόδους καί προβληματισμούς. Αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιό μας δὲν τὸ εἶδε ἀκόμη, ἐνῶ οἱ φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ζήτησαν νὰ χωρισθοῦν οἱ προοριζόμενοι γιὰ ἐκπαιδευτικοὺς καί οἱ προοριζόμενοι γιὰ ἐπιστήμονες. Οἱ μέλλοντες λοιπὸν καθηγητὲς, ἀκοῦν μερικὰ μαθήματα «παρωχημένης» παιδαγωγικῆς, δίνουν τυπικὰ ἐξετάσεις (τὰ μαθήματα τῆς Παιδαγωγικῆς εἶναι φροντιστηριακά), «θεῶνται» ἐπὶ 20 ὥρες στὸ Πειραματικὸ Σχολεῖο τοῦ Πανεπιστημίου, σ' ἓνα χρόνο, διάφορα μαθήματα, χωρὶς καμμιὰ συζήτηση, χωρὶς καμμιὰ κριτικὴ, κανένα μεθοδικὸ προβληματισμό.

Ρώτησα ἀρκετοὺς ποὺ βγῆκαν φέτος ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, πῶς θὰ ἀρχίσουν τὴ δουλειά τοὺς μόλις μποῦν στὸ σχολεῖο. «Θὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ βιβλίο καί δσὺ προλάβουμε ἀπὸ τὴν διδακτέα ὕλη». «Ὁ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον»: Θὰ ἀλλάξουν τὴν πίστη τῶν μαθητῶν στὴ λύση τῶν ἀσκήσεων καί στὴν ἀποστήθιση θεωρημάτων. Μὲ ποιὸ σκοπό; Ποῦ θέλουν νὰ φτάσουν τὸ μαθητὴ; Ἀγνωστο γι' αὐτοὺς.

Δὲν εἶναι παράδοξο αὐτό, ἀφοῦ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἔγραψε περίπου: «δταν ξέρεις τί θὰ διδάξεις, βρίσκεις τὸν τρόπο πῶς νὰ τὸ πεῖς». Καί πρέπει νὰ προσ-

θέσω: «Ξέρει την πρώτη ανάγνωση. Μήπως μπορεί και να τη διδάξει;». Σίγουρα όχι. Ή αξία της μεθόδου είναι τεράστια και η επισημονική γνώση τότε γίνεται δυναμογόνος, όταν προσφέρεται με την κατάλληλη μέθοδο.

Ή μέθοδος κάνει τη γνώση δύναμη του νου, βίωμα της ψυχής, ενέργεια ωφέλιμη του ανθρώπου, ώστε να μπορέσει να πλησιάσει το ιδανικό του. Το καλύτερο διδακτικό βιβλίο στα χέρια ενός κακού δασκάλου γίνεται άνωφelo, αν όχι επιζήμιο, ενώ το χειρότερο γίνεται από τον έμπειρο και με «μεράκι» δάσκαλο, το καλύτερο.

Άνεφερα όλα αυτά, γιατί το διδακτικό βιβλίο που θα κρίνω δόθηκε σε καθηγητές μαθηματικών στους οποίους «...ή μέχρι τώρα διδαχτική εμπειρία αποτελεί κατά κάποιον τρόπον εμπόδιο, που πρέπει να ξεπεραστεί, για να μπορέσουν να αναπροσαρμόσουν το περιεχόμενο και τον τρόπο της διδασκαλίας τους στα νέα πλαίσια, όπως τα επιβάλλει η ανάγκη του έκσυγχρονισμού...» (περιοδικόν «Σύγχρονα Θέματα», τεύχος 13, Φεβρουαρίου 1965, άρθρο «Ο έκσυγχρονισμός των Μαθηματικών», σελ. 121).

Επιφυλάσσομαι να υποβάλω τη γνώμη μου στο νεοσύστατο Παιδαγωγικό Ίνστιτούτο για τη δημιουργία των νέων εκπαιδευτικών στελεχών. Από το Ίδρυμα αυτό περιμένουμε κυρίως την αναγέννηση της παιδείας και επομένως του τόπου, γιατί θα προετοιμάσει τα αξια, ικανά και διαλεχτά στελέχη, που θα κάνουν πράξη με την πίστη τους και το μόχθο τους την σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που τώρα τόσα εμπόδια συναντά από την παλιά νοοτροπία, την στεῖρα και επιζήμια, που σκοτώνει το πνεῦμα του ανθρώπου. Αυτό καλείται να θεμελιώσει το καινούργιο σχολείο διπλός, τρίδιπλος ο μόχθος του. Να καταργήσει το παλιό, που κατάξερο αντιστέκεται στυλωμένο στα δεκανίκια του και να οικόδομήσει το καινούργιο. Όμως το έπαθλο, άτιμητο: η εύγνωμοσύνη του μέλλοντος του Έθνους, ή Ιστορία.

Σ ε π ο ι ο ύ ς α π ε υ θ ύ ν ε τ α ι τ ο β ι β λ ι ο α ú τ ó; Σ' όλα τα Έλληνόπουλα ηλικίας 13 ή 14 ετών, που φοιτούν στην πρώτη Γυμνασίου της πόλης και του χωριού, αν βέβαια αποκρυσταλλωθεί τελικά η γνώμη γι' αυτό. Κι' όπως βλέπω, περίπου, το ίδιο εκδίδεται σε φυλλάδια.

Πρέπει να τονισθεί η ηλικία και η ψυχολογική οργάνωση των μαθητών της ηλικίας αυτής, που απαιτεί μεθοδικότητα προσφοράς της διδακτέας ύλης. Αυτά τα μικρά παιδιά, που δεν αναπτύχθηκε η κρίση τους ακόμα, που δεν πήραν ίσως σωστά ώριμες γνώσεις από το Δημοτικό, καλούνται να το έχουν αυτό για διδακτικό βιβλίο, να το μελετούν με ευχαρίστηση. Αυτό πρέπει να τους γίνει δύναμη του νου, να λογαριάζουν, να με-

τρούν την γύρω τους πραγματικότητα, και όχι να μένει στείρα γνώση: να ξέρουν λ.χ. τις περιστροφές του Κάρπεντερ και τη μέση ταχύτητά του γύρω από τη γή και να μην ξέρουν να λογαριάσουν το σιτάρι τους, το τυρί τους, που θα πουλήσει ο πατέρας τους για τη συντήρησή τους. Είναι απαραίτητο, λοιπόν, το περιεχόμενο, ή διάταξη της ύλης, ή μορφή και ή άψογη άκομη έξωτερική εμφάνιση (σελιδοποίηση, σχήματα, εικόνες κλπ.) να είναι σύμφωνα με όρισμένες παιδαγωγικές και ψυχολογικές αρχές.

Από την μαθητική μας πείρα ξέρομε πως τα έγχειρίδια της Αριθμητικής και της Άλγεβρας, τουλάχιστον, ποτέ δεν μās χρειάστηκαν για να διαβάσουμε το μάθημα, αλλά τα αγοράζαμε για να σημειώσουμε μόνο τις ασκήσεις· κι' αυτό γιατί πρώτα-πρώτα η γλώσσα ήταν άκατανόητη, και δεύτερο γιατί διαπραγματεύονταν τις αποδείξεις των θεωρημάτων με τον πιο δύσκολο τρόπο, με τη δικαιολογία ότι πρέπει να μάθουν τα παιδιά δύσκολους τρόπους να σκέπτονται. Και πολλά προβλήματα για να καταστρωθούν χρειάζεται πρώτα να τους γίνει η σύνταξη, να τους δγάλει το νόημα ο μαθητής και κατόπιν να τα λύσει. Άπειρα παραδείγματα προβλημάτων μπορεί να αναφέρει κανείς. Κι' έτσι ο μαθητής αντιμετωπίζει δυσκολία κατανόησης και δυσκολία λύσεως, μαθηματική. Πώς λοιπόν ν' αγαπήσει ο μαθητής τα Μαθηματικά, πως να νοιώσει τη χαρά της έρευνας, της λύσης με τον υπολογισμό; Έπειτα λέν πως τα Μαθηματικά είναι δύσκολα και πρέπει να τ'χει γραμμένο ή μοίρα σου, να έχεις τη «σφραγίδα δωρεάς», που τώρα έγινε μιὰ έκφραση πολύ της μόδας. Το μάθημα των Μαθηματικών σήμερα στο σχολείο είναι άκρόαση, θέα, ή εξέταση τρομακτική. Ποτέ εφαρμογή στο σχολείο, ποτέ χαρά στα χείλη, αλλά βλοσυρότης και κατήφεια, ενώ και ο Claparede είπε «Τα Μαθηματικά γίνονται εύκολα, φτάνει να εξασφαλίσει κανείς τη συνέχειά τους», και ο Neimoyer: «Τα Μαθηματικά είναι μιὰ εργασία του νου, που τη δέχεται εύχαιριστα σαν όμογενή το ανθρώπινο πνεῦμα». Ή αύτενέργεια, ή προσαρμογή των γνώσεων στο περιβάλλον, σπάνιο πράγμα. Αφαίρεση του νου, αφαίρεση από τη ζωή.

Με δση συντομία μπορούσα, άνεφερα δσα είναι απαραίτητα για την κριτική του βιβλίου. Και τώρα θα εξετάσω με λεπτομέρειες το περιεχόμενο και τη μορφή του.

Ι.— Π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν ο. Ή όρθότητα των γραφομένων από επιστημονική πλευρά, καθώς και ή προσαρμογή στην απαίτηση έκσυγχρονισμού των Μαθηματικών δεν άμφισβητείται. Πριν άπ' όλα πρέπει να τονίσουμε την τεράστια σημασία της εισαγωγής της θεωρίας των συνόλων από τις πρώτες κι όλες τάξεις του Γυμνασίου, που ανταποκρίνεται στην ψυχολογία των μικρών παιδιών, που πάντοτε θεωρούν συνολικά τα φαινόμενα και

κατόπιν προχωρούν στο διαχωρισμό, στην αφαίρεση, τη λογική.

Οί παλιές 'Αριθμητικές από την πρώτη κιόλας σελίδα αρχίζουν: «Έννοια του αριθμού». Κι' αυτή την έννοια του αριθμού ποτέ δεν την έκαναν κτήμα τους, αν ο δάσκαλος δεν αράδιαζε πλήθος (σύνολον) πραγμάτων για να βγει αυτή η βασική έννοια. Τα παιδιά δεν αισθάνονται καμμιά δυσκολία, αλλά αντίθετα με εξαιρετική εύχαριστηση άφομοιώνουν τα σύνολα, βρίσκουν τις ιδιότητες, τις τομές, τις ενώσεις κλπ., χωρίς κανένα σφάλμα. 'Η εισαγωγή της θεωρίας αυτής δεν έχει επίδραση μόνον στην παραπέρα μαθηματική εξέλιξη του μαθητού, αλλά επεκτείνεται ή ευεργετική της δράση στην καθολική πνευματική ανάπτυξη, γιατί όξύνει τη σκέψη, όπλίζει με ικανότητες συγκρίσεως, αφαιρέσεως. Όπως άλλωστε ή σημασία των Μαθηματικών γενικά δεν είναι μονάχα ειδική, γιατί ή εκμάθησή της είναι απαραίτητη για την πρακτική ζωή, αλλά γενικότερη, γιατί ξυπνάει ίσως περισσότερο από κάθε άλλο μάθημα τη σκέψη του ανθρώπου.

'Η ειδίκευση των συντακτών του βιβλίου θα πρέπει να δικαιολογήσει κι ακόμη ότι: «σκοπός του βιβλίου είναι ή παροχή μιās έντατικής μαθηματικής εκπαιδεύσεως κυρίως είς τους μέλλοντας να σπουδάσουν θετικάς έπιστήμας, είτε θεωρητικάς είτε έφηρμοσμένας, και έχοντας έπομένως κατά τεκμήριον σχετικώς μεγαλυτέραν ικανότητα να άφομοιώσουν την παρεχομένην μαθηματικήν διδασκαλίαν». (Πρόλογος του βιβλίου, σελ. VI). Δηλαδή το βιβλίο δεν προορίζεται για όλα τα Έλληνόπουλα, που πηγαινούν στην πρώτη και δευτέρα Γυμνασίου, να τα όπλίσει με ικανότητες, να τους αναπτύξει το πνεύμα, αλλά μόνο για τους μετρημένους. Το βιβλίο των Μαθηματικών, όπως κι όλα τα διδαχτικά βιβλία, προορίζεται «έπί δικαίους και άδικους» για τη σύμμετρη ανάπτυξή τους χωρίς διάκριση ικανοτήτων και κλίσεων. Άλλο το ζήτημα, αν υπάρξουν και όρισμένοι με ιδιαίτερη αγάπη προς τα Μαθηματικά. Και στην περίπτωση αυτή πρέπει να γίνει ένα άλλο βιβλίο για τους μη μέλλοντας να σπουδάσουν. Μια διάκριση που έρχεται σε αντίθεση με το νέο μεταρρυθμιστικό πνεύμα, που ζητάει από τους φιλόλογους, θεολόγους κλπ. Μαθηματικά και Φυσικά στοιχειώδη, ενώ από τους Μαθηματικούς, Φυσικούς, Αρχαία κλπ.

'Η ζωή είναι πολύπλευρη και μόνο με συνθετική, πολυποίκιλη γνώση αποκαλύπτει τα μυστικά της. Γιατί ο αύριανός έπιστήμων, με μόνο τις παρωπίδες της ειδίκευσης δεν μπορεί να λέγεται χρήσιμο κοινωνικό μέλος, δεμένο άρρηκτα με το κοινωνικό του περιβάλλον, που πρέπει να ζει την όργανική του ένότητα. Έκτός αν κλειστεί όλομόναχος στο εργαστήριό του. Την ειδίκευση αυτή την απεφεύγει πρό πάντων από τις μικρές τάξεις και το νέο πρόγραμμα.

'Από αυτήν την περικοπή που άνεφερα δικαιολογείται και ή παράθεση πολλών, σχε-

τικά με τις άλλες, θεωρητικών άσκήσεων, άφηρημένων, ενώ προβλήματα άναφερόμενα σε κοινούς οικονομικούς ύπολογισμούς, στις οικονομικές σχέσεις του περιβάλλοντος, δεν περιέχει παραπάνω από εκατόν τριάντα (130). Και άπ' αυτά πολλά είναι προβλήματα κινήσεως, έκτοξεύσεως δορυφόρων κλπ., που ναί μεν είναι ενδιαφέροντα, αλλά προέχει ή άμεση αντιμετώπιση των προβλημάτων της κοινωνικής ζωής. Το βιβλίο δεν θα προετοιμάσει, αυτό θα γίνει πολύ άργότερα, μόνο τους μετρημένους έπιστήμονες, αλλά θα κάνει ικανά όλα τα παιδιά, άνεξάρτητα από την κλίση τους, να μελετούν, να μετρούν, να ύπολογίζουν, να ανακαλύπτουν σχέσεις στον περιβάλλοντα κόσμο. Αυτό θα πεί ρίζωμα στο περιβάλλον. Έπρεπε και «τούτο ποιήσαι κακείνο, μη άφιέναι». Άλλιώς σημαίνει αφαίρεση από τη ζωή, απομάκρυνση από το σκοπό, το μορφωτικό ίδανικό. Έπρεπε να περιέχει ποικιλία προβλημάτων από την κοινωνική και οικονομική ζωή, από τα εύκολα στα πολυπλοκότερα, τόσο της πόλης, όσο και του χωριού. Αυτή ή αφαίρεση είναι γενικό μειονέκτημα της παιδείας. Τελειώνει κανείς το Γυμνάσιο και σκοτώνεται στην πρίζα του ήλεκτρισμού, αν και διάβασε όλον τον ήλεκτρισμό, από το βιβλίο, χωρίς έργαστήριο, χωρίς πείραμα, χωρίς προβληματισμό, σαν παραμύθι.

Μεγάλο πλεονέκτημα το ότι παραθέτει τη γένεση της γραμμής, των έπιφανειών κλπ., το ανάπτυξιμο των έπιφανειών, καθώς και τη συμμετρία που τόσο σημασία έχει για την τεχνική. Αυτό δεν είναι μόνο για τους έπιστήμονες χρήσιμα, αλλά για τον καθένα. 'Η παράθεση κεφαλαίων για τους σχετικούς αριθμούς, για τον διανυσματικό λογισμό, είναι μια σοβαρή προπαιδεία για την κατάρκτηση άνωτέρων γνώσεων.

Πρέπει να σταθώ ιδιαίτερα στο κεφάλαιο «άπεικονίσεις - συναρτήσεις». Έδω δίνεται ή έννοια του Καρτεσιανού έπιπέδου και οί άπεικονίσεις, αλλά με την εύκαιρία δεν παρατίθεται κανένα παράδειγμα για τη σημασία της γραφικής παράστασης στην πρακτική ζωή. Τα διαγράμματα, οί γραφικές παραστάσεις, σήμερα είναι στην ήμερησία διάταξη. Γιατί να μη ζωντανέψει το βιβλίο με τόσο όλοφάνερα ώφέλιμα παραδείγματα;

Το βιβλίο, λοιπόν, παρουσιάζεται κατάξερο, σα να άπευθύνεται σε είδικευμένο άναγνώστη και όχι σε μικρά παιδιά. Δεν θα μάθουν μόνον οί ιδιοφυίες το κάθε μάθημα, γιατί έτσι στενεύουν τα όρια της άγωγής και ή παιδαγωγική άκριβώς τονίζει πώς μπορεί να διαμορφώσει τον άνθρωπο σύμφωνα με προκαθορισμένο σκοπό, έκτός από είδικές άνώμαλες περιπτώσεις. Βέβαια δεν θα παραβλέψει τις κλίσεις: αντίθετα, θα τις αναπτύξει, άφού τις διαγνώσει, και δεν θα παραμελήσει τη σύμμετρη πνευματική ανάπτυξη. Και σ' αυτές ακόμα τις είδικές, τις άνώμαλες περιπτώσεις δεν σηκώνει, από άδυναμία, τα χέρια ψηλά.

Συμπέρασμα: Τὸ βιβλίο δὲν ἀνταποκρίνεται ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ περιεχομένου στοῦ γενικοῦ σκοποῦ τῆς παιδείας.

II.— Διάταξη τῆς ὕλης. Ἄν τὸ βιβλίο αὐτὸ τὸ πάρει στὰ χέρια του ὁ καθηγητὴς μὲ τὴ σπιρτάδα στὴ σκέψη, μὲ τὸ μεράκι γιὰ τὴ δουλειά του, ὥστε, πρὶν διδάξει, νὰ προβληματιστεῖ στὴν ὕλη καὶ στὴ μέθοδο, ἐνῶ παρακολουθεῖ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης του, ἔχει καλὰ. Θὰ τὸ πάρει ὁμῶς καὶ ὁ οἰκογενειάρχης καθηγητὴς, ποὺ ἡ βιοτικὴ μέριμνα τὸν ἔχει ἀπορροφήσει, ποὺ δὲν ἀδειάζει νὰ τὸ ἀνοίξει στοῦ σπίτι του, ἀλλὰ τὴν τελευταία στιγμὴ, ἐνῶ ἐξετάζει, ρίχνει μιὰ ματιὰ καὶ ἀκολουθεῖ τὴ διάταξη. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ποὺ εἶναι καὶ οἱ πιὸ πολλές, ἡ διάταξη τῆς ὕλης στοῦ διδακτικοῦ βιβλίου ἀποκτᾷ ἰδιαίτερη σημασία. Τὸ βιβλίο, ὥστόσο, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλάμε, εἶναι ἓνα συνονθύλευμα Γεωμετρίας καὶ Ἀριθμητικῆς. Στὸ I καὶ II κεφάλαιο Γεωμετρία καὶ μονάδες μετρήσεως μὲ δεκαδικοὺς ἀριθμοὺς καὶ δυνάμεις (cm^2 , m^3 , κλπ.), ποὺ πολὺ ἀργότερα εἰσάγονται. Πῶς θὰ κατανοηθοῦν αὐτά, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι καὶ στοῦ Δημοτικοῦ ἡ ἐκπαίδευση δὲν ἦταν ἄρτια; Πρέπει νὰ διδαχθοῦν καὶ οἱ μονάδες καὶ τὰ Λατινικά τους στοιχεῖα, μὰ στὴν ὥρα τους, ἀφοῦ γίνεи ἡ προπαρασκευή, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραδίαστη διδακτικὴ ἀρχή, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὶς ποικίλες διδακτικὲς ἀντιλήψεις. Καὶ αὐτὸ ὀφείλεται στοῦ ὅτι μόνον οἱ εἰδικοὶ καὶ κανένας παιδαγωγὸς δὲν πῆρε μέρος στὴ σύνταξη ἐνὸς τόσο σημαντικοῦ διδακτικοῦ βιβλίου.

Καλύτερα θὰ ἦταν νὰ προταχθεῖ ἡ θεωρία τῶν συνόλων, τὰ στοιχεῖα Ἀριθμητικῆς, καὶ κατόπιν ἡ Γεωμετρία, ποὺ ἀπαιτεῖ γνώση Ἀριθμητικῆς γιὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς.

Προβάλλεται τώρα ἡ ἐνορατικὴ μέθοδος στὴ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπάρξει ἐνορατικὴ κατάρκτηση, πρέπει νὰ ὑπάρχει σωρεῖα ποικίλων ἀσκήσεων καὶ ἐφαρμογῶν, ὥστε νὰ ὑποβοηθηθεῖ ὁ μαθητὴς στὴν ἀπόκτηση ἐνορατικῆς ἱκανότητος.

Τὰ γερμανικὰ διδακτικὰ βιβλία στηρίζονται στὴν ἐνορατικὴ μέθοδο, παραλείπουν θεωρίες καὶ ἀποδείξεις, ἀλλὰ τὰ 3/5 τουλάχιστον ὅλης τῆς ὕλης εἶναι ἀσκήσεις, καὶ ἔτσι ὁ μαθητὴς ἐκτελεῖ σωστὰ πράξεις, ἀνακαλύπτει σχέσεις, χωρὶς νὰ προηγηθεῖ θεωρητικὴ ἀπόδειξη καὶ λογικὴ δικαιολογία.

Ἐπιτυχέστερη καὶ ἀποτελεσματικότερη θὰ ἦταν μιὰ τέτοια διάταξη τῆς ὕλης κατὰ τὴν ἀντιστοιχία:

Κεφ. Γ	νὰ γίνεи	Κεφ. Α	} I μέρος
» Δ	» »	» Β	
» Η	» »	» Γ	
» ΙΑ	» »	» Ε	
» Θ	» »	» Δ	

Ἀσκήσεις σὲ κάθε κεφάλαιο γενικὲς καὶ στοῦ τέλους τοῦ I μέρους σ' ὅλη τὴν ὕλη.

Κεφ. Α	νὰ γίνεи	Κεφ. ΣΤ	} II μέρος
» Β	» »	» Ζ	
» Ε	» »	» Η	
» ΣΤ	» »	» Θ	
» Ζ	» »	» Ι	
» Ι	» »	» ΙΑ	

Ἀσκήσεις τὸ ἴδιο ὅπως στοῦ I μέρος.

Κεφ. ΙΓ	νὰ γίνεи	Κεφ. ΙΒ	} III μέρος
» ΙΒ	» »	» ΙΓ	
» ΙΔ	» »	» ΙΔ	

Ἀσκήσεις σὲ κάθε κεφάλαιο γενικὲς καὶ στοῦ τέλους τοῦ III μέρους γενικὲς σ' ὅλη τὴν ὕλη.

Οἱ ἀσκήσεις πρέπει νὰ εἶναι παρμένες κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς σχέσεις τοῦ περιβάλλοντος, ὅχι μόνον τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ τῶν χωριῶν, ὥστε ὁ καθηγητὴς νὰ ἔχει εὐρὺ πεδίου ἐπιλογῆς.

Πρὸ πάντων πολλές ἀσκήσεις ἐφαρμογῶν τεχνικῶν. Τὰ παλαιὰ βιβλία, ὅταν τελείωνε ἡ πρόσθεση πρόσθεταν καὶ ἀρκετὲς ἀσκήσεις μόνον πρόσθεσης καὶ ὁ μαθητὴς τυφλὰ ἔκανε πρόσθεση, ἀφοῦ ἦταν στοῦ τέλους τῆς πρόσθεσης οἱ ἀσκήσεις. Τὸ ἴδιο γιὰ κάθε πράξη καὶ ἔτσι ἐλάχιστη ἀντιδιαστολὴ ἔκανε στὶς πράξεις καὶ στὶς σχέσεις τῶν ποσῶν.

Ὑπερτονίζω τὴν παράθεση ποικίλων ἀσκήσεων, γιὰτὶ ὁ καθηγητὴς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προετοιμάζει ἀσκήσεις κάθε μέρα μὲ ἐπισταμένη μελέτη. Ἐνῶ τώρα θὰ ἔχει πληθώρα μελετημένων ἀσκήσεων.

III.— Μορφή. Τὸ βιβλίο δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς σύνταξης τῶν σχολικῶν βιβλίων ποὺ ἀπὸ τὴ δευτέρα δημοτικοῦ δὲν παραλείπουν τὸ τελικὸν νῖ καὶ ἡ καθαρεύουσα δείχνει τὸ πρόσωπό της. Σὰ νὰ μὴ φτάνει τὸ ὅτι καλλιεργήθηκε στὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν ὁ μπαμπούλας τῶν Μαθηματικῶν, σὲ σημεῖο ποὺ θγαίνοντας στὸν πίνακα πολλές φορές νὰ ὑγραίνονται, ὅχι μόνον τὰ μάτια τους — αὐτὸ θὰ δοθεῖ εὐκαιρία νὰ ἐξετασθεῖ ἄλλοτε — ἀλλὰ ἔχουν καὶ τὴ στριφνὴ γλωσσικὴ διατύπωση, ποὺ πολλαπλασιάζει τὴν δυσκολία κατανόησης τῶν μαθηματικῶν σχέσεων κι ἔτσι στεροῦνται ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς ἐρευνας, ἀπὸ τὴ λαχτάρα τῆς λύσης, ἀπὸ τὴν ἱκανοποίηση, ὅτι ἔφτασαν στοῦ τέρμα αἴσια. Καὶ τὸ τέρμα εἶναι ξεκίνημα μὲ νέα δύναμη.

Ἡ διστακτικὴ, ἄλλωστε, πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση στοῦ πρόβλημα τῆς γλώσσας, καὶ δὲν βάζει τὰ χέρια της «ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλων», θὰ ἔχει σὰ συνέπεια νὰ βασανίζεται ἀκόμη ὁ τόπος καὶ νὰ ζημιώνεται ἀφάνταστα, καὶ στοῦ κεφάλαιο τῆς μαθηματικῆς παιδείας.

IV. Ἐκτύπωση - Ἐμφάνιση. Τὸ καλαίσθητα τυπωμένο βιβλίο, μὲ τὰ καλλιτεχνικὰ σχήματα καὶ τὶς εἰκόνες, τὸ χαίρεται τὸ παιδί, τὸ φυλλομετρεῖ ἅπληστα καὶ τὸ διαβάσει εὐχάριστα. Τὰ ξένα βιβλία, γερμα-

νικά, γαλλικά, είναι καλλιτεχνήματα, έστω και όταν απευθύνονται σε μεγάλους μαθητές. Ένα σχήμα όμορφο μπορεί να μιλήσει πιο πολλά στην ψυχή από σελίδες. Μια γραφική παράσταση παραγωγής σταριού, ή της ανάπτυξης της έμπορικης ναυτιλίας, μπορεί να διδάξει καλύτερα από μια διάλεξη.

Το βιβλίο δεν παρουσιάζει κανένα τέτοιο πλεονέκτημα. Βέβαια υπάρχει δικαιολογία για τη μη άρτια έκδοση γιατί είναι προσωρινό. Άλλωστε ακόμη δεν διαθέσαμε ουσιαστικά το 15% για την παιδεία.

Μπορεί ν' αντιπροταθεί πώς το σχήμα δεν είναι απαραίτητο και ίσως επίζημιο για την δημιουργία άφαιρετικής ικανότητας του νου. Άλλά δεν πρόκειται τα παιδιά να μνησθύν στη μαθηματική ανάλυση. Και ή ψυχολογία και ή παιδαγωγική συμβουλεύουν συγκεκριμενοποίηση της διδασκαλίας.

Πρέπει να σημειωθεί πώς δύσκολα μπορεί να το βρεί κανείς για να το μελετήσει· ούτε ή Έθνική Βιβλιοθήκη το έχει, γιατί το Υπουργείο δεν έστειλε. Είδα και τη νέα έκδοση. Δυστυχώς δεν είναι παρά ανατύπωση του παλαιού. Το ίδιο γίνεται και μ' αυτό που επανεκδίδεται σε φυλλάδια και δίδεται στους μαθητές. Κ' έτσι το κακό συνεχίζεται. Πρέπει να θυμόμαστε πόση χαρά μάς έδινε και πόσο φυλαχτό το είχαμε το όμορφο βιβλίο, σαν είμαστε μικροί.

Πολλές φυλλομέτρησα το βιβλίο από την αρχή.

Το ξαναφυλλομετρῶ από το τέλος και φτά-

νω στη σελίδα VI του προλόγου: «...Έξ άλλου ή έπιτυχία του πειραματισμού θα έξαρτηθή κατά μέγα μέρος από την προσπάθεια που θα κάμουν εκείνοι, οί όποιοι θα ανάλάβουν την διενέργειάν του, δια να μεταδώσουν τον ένθουσιασμόν τους είς τούς μαθητάς των και δια να καταστήσουν δια της ζωντανής διδασκαλίας των έπαγωγόν και εύληπτον, ό,τι είς το κείμενον παρέχεται με ένα τρόπον αύστηρότερα έπιστημονικών...» (Πάλι έδῶ σκοπός, του ή προετοιμασία έπιστημόνων). Αυτό απευθύνεται στον Έλληνα μορφωτή, τον ήρωα της πόλης και του χωριού, τον όποιο έπίσημα όλόκληρες δεκαετίες, έχουν καταδικάσει σε έναν ανείπωτο φτωχοπροδομισμό και του ζητάει τη θυσία, τον ένθουσιασμό, το είναι του. Δεν κακολόγησα τον δάσκαλο για τη μη μεθοδικότητά του, για τις έλλείψεις του. Άλλοῦ υπάρχει ή εύθύνη γι' αυτό. Μάλλον σκόπιμα τον άφησαν άβοήθητο πνευματικά και οικονομικά και δεν του έδωσαν την εύκαιρία να παρακολουθήσει την εξέλιξη της έπιστήμης, ώστε να γίνει ό κοινωνικός φάρος.

Άς διατυπωθεί ή έλπίδα πώς έστω και άργα θα έκτιμήσουμε σωστά τον παράγοντα «δάσκαλο» και θα του δώσουμε την ταιριαστή του άξία για τις υπηρεσίες του στο έθνος και στην άνθρωπότητα. Την άνεκτίμητη προσφορά του στο κοινωνικό σύνολο.

ΠΑΝ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Μαθηματικός

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ - ΠΑΝΤΕΙΟΥ - ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΚΑΒΑ

Σόλωνος 83 (Έναντι Χημείου) Τηλ. 625-508

ΔΙΔΑΣΚΟΥΝ ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΕΠΙ- ΣΤΗΜΟΝΕΣ ΜΕ ΠΟΛΥΕΤΗ ΠΕΙΡΑΝ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ - ΚΑΤΑΡΤΗΣΙΣ ΠΛΗΡΗΣ